

DOĞU TÜRKİSTAN'DA YENİ NESİL ÇATIŞMANIN İKİ BOYUTU: ŞİDDET DIŞI VE SİLAHLI MÜCADELELERE İLİŞKİN BİR STRATEJİK ANALİZ

Yazar: Özgür KÖRPE*

Giriş

Bugün; insanlar arasındaki mücadeleler, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar karmaşık bir hal almıştır. Bu karmaşık hal, insanlığın kendi çıkarlarını taş ve sopalarla kabul ettirmeye çalışan ilkel atalarının güç kullanma arzusuyla kullandığı araçlar bakımından evrime uğramış olsa bile içgüdüsel anlamda hiçbir değişikliğe uğramamıştır. Savaş, insanlar arasındaki çıkar mücadelelerinin en yaygını ve en çok başvurulanıdır. Bu kadar sıkça başvurulması savaşı da evrime uğratmıştır. Ok, yay, kesici silahlar ve binek hayvanlarıyla yapılan antik ve klasik çağ muharebeleri, 30 Yıl Savaşları'ndan (1618 – 1648) itibaren yerini modern çağ savaşlarına terk etmiştir. Modern çağla birlikte savaşların evrimi hızlanarak ağızdan doldurulmalı tüfekler ve süngü muharebeleriyle yapılan “Birinci Nesil Savaş” kendini göstermiş sonrasında ise, yoğun ateş desteğinin yıkıcı tesirinden yararlanan “İkinci Nesil Savaş”a geçilmiştir. Bu süreçten sonra, ateş gücüne manevranın eklendiği; derin sızma, yarma, kuşatma, çevirme gibi büyük hareketlerin kullanıldığı savaşın üçüncü nesli başlamıştır. Üçüncü Nesil Savaş Çağı, orta ve yüksek yoğunluklu çatışmalar çağı olmuştur.

Savaşın bu denli endüstriyel ve yıkıcı bir hal alması ise, hem maliyeti artırmış hem de askerî güçlerle başa çıkma sorununu meydana getirmiştir. Böylece büyük bir askerî güce sahip olmayan aktörler ve düşük maliyetle sonuca ulaşmak isteyen devletler,

*Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Araştırmacı, ozgurkorpe@gmail.com.

hasım üzerinde asimetrik etkiler yaratacak yeni nesil bir savaş konsepti geliştirmiştir. Bu savaş, hem askerî hem sivil unsurlardan yararlanan, barış koşulları içinde çatışmanın sürdürüldüğü, muharebe sahası ile sivil yaşam sahasının içi içe geçtiği, çok boyutlu ve bir o kadar da etkili nitelikteki *Yeni Nesil Çatışma*¹ olarak adlandırılabilir. Bu yeni nesil çatışmanın son yüzyılda pek çok mücadeleye de ilham verdiği görülmektedir. Nitekim Hammes'e göre Mao, savaşta politik kuvvetin askerî güçten daha önemli ve öncelikli güç olduğuna inandığından zaferi askerî üstünlükte arayan üçüncü nesil savaş stratejisinden ayrılıp politik üstünlük stratejisine yönelerek ünlü "Üç Aşamalı Uzatmalı Savaş Stratejisi"ni geliştirmiştir.² 19.yüzyıldan beri bu savaş türünün çeşitli bölümleri uygulanmıştır; fakat bu kapsamdaki bütün asimetrik mücadeleler ancak 20'nci yüzyılın sonundan itibaren (birbiri içine geçerek) devlet dışı güçler tarafından pratiğe dökülebilmiştir. Böylece yeni nesil mücadelenin tarafları, devletler ve devlet dışı ideolojik örgüt ağları olarak kendini göstermiştir.

Bugün, Doğu Türkistan sorunu dünyada değişik biçimlerde algılanmaktadır. Sorunla ilgili görüşleri ise iki ana grupta toplamak mümkündür. Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) başını çektiği birinci gruba göre sorunun kaynağı, Uygur halkının kendisidir. Tarih boyunca Doğu Türkistan adıyla anılan bir coğrafi bölge veya devlet olmamasına rağmen, Pantürkizm ve Panislâmizm hayali peşinde

¹ Özellikle son yüzyılda geliştirilen ve alışlagelmiş konvansiyonel çatışma yöntemlerini kullanmayan mücadele biçimleri, kısa geçmişlerine rağmen pek çok değişik adlar almışlardır. *Köylü Savaşı, Halk Savaşı, Gerilla Savaşı, Devrimci Savaş, Ayaklanma, Asimetrik Savaş, Dördüncü Nesil Savaş ve Hibrid Savaş*, verilebilecek en popüler örneklerdir. Bu silahlı şiddet metotlarından daha farklı yöntemler izleyen *Şiddet Dışı Mücadele* kavramı da yine son yüzyılın eseridir. Bu makalede *Yeni Nesil Çatışma*; gerek silahlı, gerekse şiddet dışı metotları kapsayan bir anlamda kullanılmıştır.

² Hammes, T. X. (September 1994). The Evolution of War: The Fourth Generation. *Marine Corps Gazette*.

koşan bir grup insan, bölgeyi ÇHC'den ayırmak istemektedir. Karşı görüştekiler ise sorunun, ÇHC'nin yürüttüğü şiddet politikası ve insan hakları ihlallerinden kaynaklandığını iddia etmektedirler. Bu iddianın sahipleri, iddialarına delil olarak şu sebepleri öne sürmektedir: ÇHC'nin bölgede dinî inanç ve ibadetleri engellemesi, Uygurları siyasi hayattan dışlaması ve halka dinî tercihlerinden dolayı zulmetmesi. Siyasi çıkarlar ve bölgesel beklentilerin şekillendirdiği bu görüş farklılıklarına rağmen dünya kamuoyu şu iki görüş üzerinde hemfikirdir:

- Doğu bloğunun yıkılmasıyla birlikte; Türkistan'a ait diğer devletlerin bağımsızlıklarını kazanmaları Doğu Türkistan'ın bağımsızlık arzusunu ateşlemiş,

- 1990 yılı Ramazan ayında bir cami tadilatına ÇHC güvenlik güçlerinin sert müdahalesi neticesinde başlayan ve çok kanlı bir şekilde sonuçlanan Baren Olayları, İslâmcı hareketleri tahrik etmiş; Uygurları ne pahasına olursa olsun bağımsızlık kazanmaya yöneltmiştir. (Öte yandan kimi çevreler ise, Doğu Türkistan'ın uluslararası ortamda ilgi çekmesinin nedenleri arasında, sahip olduğu geniş karbon ve hidrokarbon rezervlerini de saymaktadır).³

ÇHC'nin sistematik propagandası Doğu Türkistan Bağımsızlık Hareketleri'ni (DTBH) köktendinci terörist faaliyetler gibi lanse etmekteyse de bu hareketlerin özelliği; coğrafi, tarihî ve bununla bağdaştırılabilecek olan kültürel nedenlerle ayaklanmaya ve şiddet dışı mücadele doktrinlerine de uygunluk göstermektedir.

³ IEA Dünya Enerji Görünümü raporuna göre Sincan Uygur Özerk Bölgesi (SUÖB), ÇHC toplam rezervinin % 40'ını oluşturan 2,2 trilyon tonluk rezervleri ile kömür alanında bir "Ghawar" olmaya adaydır. [International Energy Agency (IEA) (2010, s. 208). *World Energy Outlook 2010*. (Dünya Enerji Görünümü 2010). Paris: Head of Communication and Information Office]. Dünyanın 13'üncü büyük petrol üreticisi olan ÇHC'nin en geniş petrol yatakları SUÖB içinde yer alan Tarım Havzası'ndadır. [British Petroleum (Haziran 2010, s. 110). *BP Statistical Review of World Energy*. www.bp.com/statisticalreview].

Bu çalışmanın hedefi, Doğu Türkistan'daki bağımsızlık hareketlerini şiddet dışı mücadele ve ayaklanma kriterlerine göre inceleyerek bahse konu tüm çabalar hakkında stratejik bir analiz yapmak ve mücadelenin karakteri hakkında somut verilere dayanan sonuçlara ulaşmaktır.

Kutluk Kül Bilge Kağan'ın Uygur Devleti'nden Yeni Ülke'ye

Uygurlar, dünya tarih sahnesine ilk olarak çıkan Türk boylarından birisi olmakla birlikte, Çin tarihi içinde de en eski devirlerden bu yana yer almaktadırlar. Roux'a göre Uygurların soyları, Hiong-Nular'ın [Hunlar] ardılları olan Kao-Kiu Ting-Lingler'e (ya da Tö-Lolar, Tie-Lolar) kadar dayanmaktadır.⁴ Bilinen ilk Uygur Devleti, 744'te Kutluk Kül Bilge Kağan tarafından kurulmuştur.⁵ 840 yılına kadar (yaklaşık 100 yıl) hüküm süren Uygur Devleti'nin sınırları; kuzeyde Baykal Gölü'nün kuzeyinden güneyde Tibet ve Çin Seddi'nin güneyine, batıda Seyhun (Siri Derya) Nehri'nden doğuda Mançurya'ya kadar uzanmaktaydı. Bugün, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı forsu üzerinde bulunan ve tarihte kurulmuş on altı Türk devletini temsil eden onaltı yıldızdan birisi de Uygur Devleti'ne aittir.

Bu ilk Uygur Devleti, 840 yılında Kırgızlar tarafından yıkılmış ve bünyesinden üç ayrı Uygur kökenli devlet çıkmıştır: İdikut (Turfan) Uygur Devleti (840 – 1275), Kensu Uygur Devleti (870 – 1225) ve Karahanlı Devleti (870 – 1213).⁶ Karahanlı Devleti top luca İslâmiyeti kabul ettiği bilinen ilk Türk Devleti olduğundan,

⁴ Roux, J. P. (2007, s. 160.). *Türklerin Tarihi – Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl.* (3. Basım). İstanbul, Kabalıcı Yayınevi.

⁵ Kafesoğlu, İ. (1993, s. 124). *Türk Milli Kültürü.* (9. Baskı). İstanbul, Boğaziçi Yayınları.

⁶ Kaşgarlı, S. M. (2004, s. 12). *Uygur Türkleri Kültürü ve Türk Dünyası.* İstanbul, Çağrı Yayınları.

Uygurların da bu dönemde Müslüman oldukları söylenebilir.⁷

Orta ve Modern Çağ boyunca Moğolların ve diğer Türk hanlıklarının bünyesinde yaşayan Uygurlar'ın 1514'te Yarkent, Kaşgar ve Hoten bölgesinde Seidiye Devleti'ni kurdukları ve burada 1675'e kadar hüküm sürdükleri görülmektedir. Doğu Türkistan'ın bağımsızlığını kalıcı olarak yitirmesiyle sonuçlanacak olan olaylar zinciri, bu devletin kurulmasıyla başlar. Seidiye Devleti, kurulmasından itibaren *Hocalar*'ın etkisi altında kalmıştır.⁸ 1674'e gelindiğinde ise *Aktaglık ve Karataglık Hocaları*'nın çekişmeleri doruğa ulaşmış ve *Aktaglık Appak Hoca*'nın V. Dalay Lama ve Kalmuklar ile yaptığı ittifak sonucunda Seidiye Devleti yıkılmıştır.⁹ Seidiye Devleti'nin Kalmuklar tarafından yıkılmasından sonra, 1759'daki Mançu-Çin istilasına kadar sürecek olan *Hocalar Dönemi* başlamış olur. Bu dönemin günümüze yönelik en büyük etkisi, *Aktaglık ve Karataglık Hocalar* arasındaki zaman zaman birbirlerine karşı Çin ve/veya Kalmuklarla ittifak yapacak kadar ileriye giden ikti-

⁷ Müslümanlığı kabul eden ilk Türk Hakanı, Abdülkerim Satık Buğra Han'dır (938).

⁸ Hocalar Dönemi (1678 – 1759): İslâmiyetin kabulünden sonra menşelerini Hz. Muhammed'in soyuna dayandırarak, hakanlar nezdinde siyasî nüfuz elde eden ve kimi kaynaklara göre Nakşibendî oldukları iddia edilen din adamlarının, siyasî olarak en güçlü oldukları dönemdir [Tuğ, K. (2004). *Doğu Türkistan'da Hocalar Dönemi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bişkek, Kırgızistan].

⁹ Hocalar, Doğu Türkistan'da dinî faaliyetlerinin neticesinde belli bir potansiyele ulaştıktan sonra, çeşitli sebeplerden dolayı iki gruba bölünmüşlerdir. İkiye bölünme meselesi, ilk hoca Mahdum-ı Azam'ın vefatından sonra meydana gelmiştir. Mahdum-ı Azam'ın çocukları iki farklı gruba ayrıldılar: İşan Kâlan, “İşkiya” tarikatının; Hoca İshak Veli ise “İshakiye” tarikatının teşekkül etmesine vesile oldu. Dinî merasimlerde ve çeşitli hareketlerde ayırt edilebilmek için; İshakiye taraftarları, kara takiyye (kara doppu); İshakiye taraftarları ise ak takiyye (ak doppu) giymeye başladılar. Bunun için tarihte bu iki grup Aktakıyalıklar (Aktaglık) ve Karatakıyalıklar (Karataglık) diye anılmaya başlanıldı. Seyahatnamelerdeki malumata göre İshakiye taraftarlarına Karadağ'da yaşayan Kırgızlar destek verdiği için “Karataglık”, “İşkiya” taraftarlarını da Akdağ'daki Kırgızlar desteklediği için “Aktaglık” diye isim verildiği de kaydedilmiştir (Tuğ, a.g.e., ss. 65 – 69).

dar çekişmesinin, Doğu Türkistan'ı zayıflatması ve ülkeyi Çin'in istilasına açık hale getirmesidir. Eberhard, Mançu-Çin sülalesi'nin *Hocalar Türkistanı*'nı işgalindeki ana nedeni, “emniyet kordonu” kavramıyla açıklar.¹⁰ Ona göre Çin, kuzey sınırlarının güvenliği için Moğolistan'ı alarak Moğolistan'ın güvenliği için Türkistan'a, Türkistan sınırının güvenliği için de Tibet'e doğru yayılmalıydı.

1759'daki Birinci Çin İstilasından sonra Çin'e bağlı hale gelen Uygurlar, 1863'te Bedevlet Yakup Bey'in isyanı üzerine 1877'ye kadar devam edecek olan kısa süreli bir bağımsızlık elde etmişler; fakat bu tarihteki İkinci Çin İstilasından bir daha toparlanamayacak hale gelmişlerdir. Nitekim Doğu Türkistan, 1877 tarihinden sonra Çinli komutan Zozung Tang'ın değiştirdiği adıyla yani, “Xin Jiang (Şin Can)”¹¹ olarak anılmaya başlanılmıştır. İkinci Çin İstilasından sonra Çin yönetimi altında kalan Uygurlar, 20. yüzyılın başında iki kez devlet kurmayı başarmışlarsa da bu devletler uzun ömürlü olmamışlardır.¹²

Hatırlanacağı üzere Fransız İhtilali'nin ünlü *Liberté, Égalité, Fraternité* (Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik) sloganı; siyasette Liberalizm, Sosyalizm ve Nasyonalizm akımlarına ilham kaynağı olmuş, yine bu fikir akımları neredeyse 20'nci yüzyıl boyunca karşıt görüşteki fikirlerle mücadele etmişlerdir. Doğu Türkistan'daki mücadelenin İkinci Çin İstilasından sonraki bölümünü ise bu bağlamda değerlendirmekte yarar vardır. Zira Çin coğrafyası, 20'nci yüzyılın başında tam da böyle bir mücadelenin alanı haline gelmiştir. İm-

¹⁰ Eberhard, W. (1947, s. 313). *Çin Tarihi*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

¹¹ Çin-Mandarin dilinde “Xin (新, Şin)”, “yeni”; “Jiang (疆, Can)” ise, “sınır” demektir. Buna göre (新) Şin-can, Sincan (Türkçe söyleyiş); “yeni sınır/bölge” anlamına gelmektedir. [Kumaş T. ve Tınmaz, S. (2011). *Çince – Türkçe Türkçe, Çince Temel Sözlük*. İstanbul, Kaynak Kültür Yayın Grubu].

¹² Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyeti (1931 – 1934) ve Doğu Türkistan Cumhuriyeti (1944 – 1949).

paratorluğu yıkan milliyetçiler, Çin topraklarında birliği sağlamak için çabalarlarken; kuzeyde Japon, güneyde komünist, güneybatıda Tibet, batıda ise Doğu Türkistan ayaklanmalarıyla uğraşmak durumundaydılar. 1927'de milliyetçilerden ağır bir darbe yiyen komünistler, Mao Zedung önderliğinde yöntem değiştirdiler. Cen-Bo-Da'nın "Esnek Politika" olarak adlandırdığı bu yeni yöntem, Mao'nun *Uzatmalı Savaş Stratejisi*'nde "ezilen köylü – işçi halkların ittifakı" olarak yer buldu.¹³ Komünistler, kendi kaderlerini tayin hakkı vaadiyle, Çin halklarını milliyetçi hükümete karşı mücadeleye sevk ettiler. Bu nedenle Doğu Türkistan Türkleri de komünistleri desteklediler. Karaca'ya göre, 1938 yılında Çin Komünist Partisi'nin altıncı kurultayında "Çin'deki azınlık milletler Çinlilerle eşit haklara sahip olacak" beyanati, Türkleri komünist güçlerin yanında yer almaya itmiştir.¹⁴ Ne var ki Mao, devrimi başarıya ulaştıktan sonra bu vaatleri göz ardı etti. Daha doğrusu Türkleri, Tibetlileri, diğer azınlıkları ve milliyetçileri destekleyen herkesi, vaatlerinin dışında tuttu. Tutuklamalar, düzmece yargılamalar, hatta yargısız infazlarla komünist devrim sağlamlaştırılmaya çalışıldı. Doğu Türkistan işgal edildi ve yeni anayasadaki "Ulusal Azınlıkların Bölgesel Özerkliği" prensibine dayanılarak bölgede otonom idareler kurulmaya başlandı. Yani Doğu Türkistan'ı teşkil eden iller ve nahiyeler ayrı ayrı özerkleştirildiler. Bu işlem tamamlandıktan sonra Doğu Türkistan'a 1 Ekim 1955'te "Sincan Uygur Özerk Bölgesi" (SUÖB) adı verildi. Böylece SUÖB, içinde otonom bölgelerin yer aldığı özerk bir bölge haline gelmiş oldu. Bu değişik özerklik uygulamasına, ÇHC merkezî hükümetinin ileride ayrıntılı olarak değinilecek politikaları da eklenince Doğu Türkistan adı ayaklanmalarla anılır hale geldi.

¹³ Cen – Bo – Da (1975, s. 59). *On Yıllık İç Savaş Üzerine (1927 – 1937)*. İstanbul, Proleterya Yayınevi.

¹⁴ Karaca, K. (Kış 2007, s. 224). Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu. *Gazi Akademik Bakış*. (1/1), ss. 219 – 245.

Uygur ayaklanmalarının önemli kırılma noktalarından birisi, Sovyetler Birliği'nin 1979 yılında Afganistan'ı işgalidir. İşgali izleyen aylarda ABD ve ÇHC ortak düşmana karşı bir iş birliğine giriştiler. ABD'nin ana üssü Pakistan iken, ÇHC'nin üssü Sincan oldu. Doğu Türkistan, ÇHC'nin Sovyetler Birliği'ne karşı İslâm'ı silah olarak kullandığı bir yer haline geldi. Sincan'da kurulan kamplarda mücahitler eğitildi, tedavi edildi, barındırıldı. Shichor'a göre Sincan, Afgan mücahitlerinin eğitim üssü olarak kullanılıyordu.¹⁵ Pakistan'da 300 askerî danışmanı olan ÇHC ordusu; Afgan mücahitlerine Çin silahlarının kullanımı, patlayıcı, muharebe taktikleri, propaganda teknikleri ve espionaj eğitimi vermek üzere Kaşgar ve Hoten'de de kamplar kurdu.

ÇHC, Doğu Türkistan'ı Sovyetlere karşı savaşın bir üssü haline getirirken aynı zamanda bölgeye dinî aşırılıkların tohumlarını da atmış oldu. Shichor, "Ekim 1979'dan itibaren [ÇHC'nin Hac ziyaretlerini yeniden serbest bıraktığı tarih] Mekke'ye giden binlerce Sincanlı Müslüman, İslâmî aşırılığı ve köktencililiği besleyen dinî yayınlar ve video kasetleriyle döndüler" diyerek, bu tarihlerde aşırılıkların temellerinin atıldığını işaret eder.¹⁶ Böylece DTBH 1980'lerden sonra siyasî motifli silahlı bir yapıya dönüştü ve ironik bir şekilde de eylemsel sistematığe kavuştu. Aynı dönemde ÇHC hükümetinin eskiden beri var olan ve gittikçe artan sert müdahaleleri, ayrılıkçı hareketler konusundaki kararlılığını pekiştirirken Doğu Türkistan Türkleri'nin mücadelesini ve direnişini daha da sertleştirdi. Böylece 1980'lerin sonundan itibaren, şiddeti Hanlı yaşam alan-

¹⁵ Shichor, Y. (2004, s. 148). *The Great Wall of Steel: Military and Strategy. Xinjiang: China's Muslim Borderland* içinde. (Eds. S. Frederick Starr). New York, NY, USA: M.E. Sharpe Inc.

¹⁶ Shichor, Y. (Summer 2005, s. 122). *Blow Up: Internal and External Challenges of Uyghur Separatism and Islamic Radicalism to Chinese Rule in Xinjiang. Asian Affairs, an American Review* (32/2), ss. 119 – 135.

larına yayma stratejisi uygulanmaya başlandı.

1990'lı yılların başındaki en önemli olay hiç şüphesiz Baren Ayaklanması'dır. 5 Nisan 1990'da Cuma namazı sonrası protesto gösterisi yapmak isteyen Uygur öğrencilere Çin polisinin çok sert karşılık vermesi üzerine Baren'de olaylar büyüdü. Ayaklanmayı bastırmak için ordu güçleri, hatta hava kuvvetleri devreye sokuldu. Olaylarda yaklaşık 3000 Uygur sivil öldürüldü. Patrick, Baren Ayaklanması'nı, Uygur halkındaki "küresel cihad" fikrini uyandıran bir hadise olarak nitelendirir.¹⁷

Gelinen noktada dünya kamuoyu DTBH'ye temkinli yaklaşmaktadır. Pek çok ülke silahlı Uygur gruplarını terörist olarak kabul etmekte; bununla birlikte çoğu Batılı ülke de şiddet içermeyen Uygur siyasî yapılanmalarına faaliyet olanakları sağlamaktadır. Örneğin; Karaca'nın belirttiğine göre, 14 Eylül 2004 tarihinde on dört kişiden oluşan "Doğu Türkistan Cumhuriyeti Hükümeti", kongre üyesi Jo Ann Davis'in girişimiyle ABD parlamento binasında kurulmuştur.¹⁸

Uygur direnişi, son yıllarda yavaş bir şekilde gelişmekteyse de sesini dünya kamuoyuna daha çok duyurmaktadır. Bovingdon, Uygur direnişinin aldığı son şekli şu başlıklar altında toplamaktadır:¹⁹

- Asimilasyonist Çin ulusu (Zhonghua Minzu) formülünün reddi,
- Çin Komünist Partisi'nin bütün halkın siyasi ve ekonomik

¹⁷ Patrick, S. M. (2010, s. 28). *The Uyghur Movement China's Insurgency in Xinjiang*. Fort Leavenworth, Kansas, USA: School of Advanced Military Studies. United States Army Command and General Staff College.

¹⁸ Karaca, a.g.m., s. 239.

¹⁹ Bovingdon, G. (January 2002, s. 246). The Not-So-Silent Majority: Uyghur Resistance to Han Rule in Xinjiang. *Modern China* (28/1), ss. 39 – 78.

eşitliklerden memnun olduğuna dair iddialarının reddi,

- Sincan'daki otonomi sisteminin eleştirilmesi,
- Açık bağımsızlık talepleri.

Çin'in Karşı Koyma Stratejisi: Sert Vuruş, Azami Baskı²⁰

ÇHC son yüzyılda, azınlıklara karşı tavizsiz ve sert olmakla suçlanmıştır. Bunun ardında yatan pek çok neden arasında en göze çarpanı milliyetçilik anlayışıdır. Çıplak, “Dikkat edilmesi gereken nokta, Deng reformları sonrası, ülkede ekonomik anlamda Marksist uygulamalardan giderek uzaklaşılmasıyla kendini reform öncesi komünist olarak tanımlayan resmi ideolojinin giderek milliyetçi bir söylemle tanımlanmaya başlanmasıdır” diyerek Çin milliyetçiliğindeki yükselişi açıklar.²¹ Öte yandan ÇHC yetkilileri, milliyetçilik ve sert tutuma yönelik eleştirileri kesin bir dille reddetmektedir. Wang’a göre ÇHC, geçen yüzyılda ayrılıkçılık ve aşırılıklarla en çok mücadele eden devletlerden biri olmuş, buna rağmen bünye-
sindeki muhalefete karşı yapıcı ve insancıl olmaya gayret etmiştir.²² Öte yandan Doğu Türkistan, ÇHC’nin Orta Asya politikalarında hayatî öneme sahip bir bölgedir. Amanov, ÇHC’nin Orta Asya ile ilgili bölgesel çıkarlarının askerî olmaktan çok, ekonomik ve enerji alanlarına yönelik olduğunu, bu bağlamda SUÖB’nin bölgeyle olan

²⁰ “28 Nisan 1996’da başlatılan ve 2001’de “Sert Vur! Azami Baskı Uygula!” (Strike Hard! Maximum Pressure!) sloganıyla yoğunlaştırılan kampanya, Uygur muhalefetini sindirmek amacıyla çok miktarda tutuklama, yüzlerce idam, hem dinî ve hem seküler örgütlenmelere kısıtlama, işkence, insan hakları ihlalleri gibi yöntemleri kullandı” [Fuller, G. E. ve Starr, S. F. (2003, s. 21). *The Xinjiang Problem*. Washington D. C., N.W., U.S.A.: Central Asia – Caucasus Institute. The Johns Hopkins University].

²¹ Çıplak, M. (2001, s. 230). Çin’de İnsan Hakları ve Ayrılıkçı Hareketler. D. Ü. Arıboğan (Yay. Haz.), *Çin’in Gölgesinde Uzakdoğu Asya* içinde (ss. 211 – 256). İstanbul, Bağlam Yayıncılık.

²² Wang, D. (Spring 1998, s. 7). East Turkestan Movement in Xinjiang. *Journal of Chinese Political Science* (4/1), pp. 1 – 18.

etnik yakınlığı ve sınırdışlığının stratejik bir önem teşkil ettiğini belirtir.²³

ÇHC'nin milliyetçilik anlayışı ile ilgili olarak "55 Azınlık" politikasına da kısaca değinmekte yarar vardır. Resmi hükümet verilerine göre, ÇHC bünyesinde 56 etnik grup bulunmaktadır.²⁴ ÇHC, "Milli Bölgelerin Özerkliği" politikası gereği, vatandaşlarını etnik gruplara ayırmakta ve kendi bölgelerinde dil, din, vb. otonomiler vermektedir. Çıplak, "55 Azınlık" sınıflandırmasının, gerçekte ÇHC'nin sınırları içinde yaşayan birçok farklı dil ve lehçeler ile kültür yapıları olan toplulukların varlığının yok sayılması üzerine kurulmuş olduğunu iddia eder.²⁵ Görüldüğü üzere milliyetçilik temeli üzerinde inşa edilen ÇHC'nin varsayılan ayaklanmaya karşı koyma stratejisi, her biri birer alt strateji olarak da nitelenebilecek olan aşağıdaki taktik yönelişlerle açıklanabilir. Çalışmanın bu bölümünde ÇHC'nin stratejisi ayrıntılı bir analize tabi tutulmayacak, müteakip safhada yapılacak olan DTBH'nin stratejik analizi için gerekli olabilecek verilere yer verilecektir. Şüphesiz ÇHC'nin "Karşı Koyma Stratejisi" için de benzer çalışmalar yapılmalıdır.

1. Nüfus ve Kendine Benzetme Yönelişi: Wang, 1993'te Sincan'ın yerleşimsiz güney bölgesinin (Tarım Havzası ve Taklamakan Çölü) şirketler ve özel kişilerin keşif ve araştırmalarına açık olduğunu ilan etmesinden sonra; SUÖB'ne yönelik Han akınının

²³ Amanov, Ş. (2007). *ABD'nin Orta Asya Politikaları*. İstanbul, Bilimevi Basın Yayın Ltd. Şti.

²⁴ Bu etnik gruplar; Han, Moğol, Hui, Zang, Uygur, Miao, Yi, Zhuang, Buyi, Kore, Man, Tong, Yao, Bai, Tujia, Hani, Kazak, Dai, Li, Lisu, Wa, She, Gaoshan, Lahu, Shui, Dongxiang, Naxi, Jingpo, Kırgız, Tu, Dawo'er, Mulao, Qiang, Bulang, Sala, Maonan, Gelao, Xibo, Achang, Pumi, Tacik, Nu, Özbek, Rus, Ewenke, De'ang, Bao'an, Yugu, Jing, Tatar, Dulong, Elunchun, Heze, Menba, Luoba, Jinuo'dur (http://www.gov.cn/english/2006-02/08/content_182626.htm).

²⁵ Çıplak, a.g.e., s. 55.

bölgedeki demografik yapıyı alt üst ettiğini belirtir.²⁶ Wang'a göre 1949'da %90 olan Uygur nüfusu, 1996'da %48'e gerilemiştir. 2012 sonunda bu oran yaklaşık %45 Uygur, %41 Han, %14 diğerleri şeklindedir.²⁷

Nüfus ve kendine benzetme yönelişinin iki önemli ayağı bulunmaktadır. Birincisi; Hanlı göçünün teşviki, ikincisi ise Uygur nüfusuna yönelik doğum kısıtlamalarıdır. Göçün teşvikinde ana argüman bölgesel kalkınma hedefi iken, doğum kısıtlamalarının ana argümanı aile planlaması ve tasarruftur. ÇHC, SUÖB'ne yönelik Hanlı göçünü teşvik etmekle hem jeopolitik durum üstünlüğü sağlamayı hem de doğal kaynaklar üzerinde hak iddialarının önüne geçmeyi ummaktadır. Diğer taraftan, Uygur halkı üzerinde doğum kısıtlamaları yaparak demografik dengenin yeniden sağlanabilme ihtimalini de ortadan kaldırmaktadır. Bu bağlamda nüfus ve kendine benzetme yönelişinin hedefi, ÇHC'nin batı kesiminde etnik olmayan yeni bir Sincanlı kimliği yaratabilmektir.²⁸

2. Aşırılıkla Mücadele Yönelişi: ÇHC'nin 11 Eylül 2001'den sonraki ana söylemlerinden birisi haline gelen aşırılıkla mücadele, Doğu Türkistan'ın bağımsızlığı için mücadele veren bütün kişi ve kuruluşları terörist kabul etmeye dayanmaktadır. Bu söylemde ÇHC'nin elini güçlendiren kanıtlar, 2002 yılındaki "Afganistan Devamlı Özgürlük Harekatı" sırasında yakalanan az sayıdaki Uygur genci ve El Kaide ile bağlantısı olduğu tespit edilen bazı örgütlerdir. ÇHC, 11 Eylül sonrası ortaya çıkan bu yeni verileri kendi amaçları

²⁶ Wang, a.g.m.

²⁷ Karaca, (a.g.m., s. 231); 1949'da SUÖB'deki nüfus dağılımını, % 75 Uygur, % 7 Han, % 18 Diğerleri (Kazak, Kırgız, Hui, Moğol, Diğer) şeklinde vermektedir. Yine aynı kaynağa göre, 2002 itibariyle Uygurların bölgedeki oranı % 47'iken; Han oranı % 40,61'dir. Metindeki % 45'lik oran, bu verilerden yola çıkarak enterpolasyonla tahmin edilmiştir.

²⁸ Karaca, a.g.m.

doğrultusunda kullanarak uluslararası kamuoyunda Uygurların tamamının aşırı dinci teröristler gibi algılanılmasına sebebiyet vermiştir.

3. Eğitim Yönelişi: Bu strateji, Nüfus ve Kendine Benzetme Yönelişi'nin bir sonucudur. ÇHC'nin söylemine göre Uygurlar, SUÖB'de yaşayan ve Türkçe konuşan bir halktır. Bu söylem sıklıkla dile getirildiği için, uluslararası akademik çalışmalarda da genel kabul görmüştür. Öte yandan söylem bu haliyle sınırlandırılmış, daha fazla açılma gereği duyulmamıştır. Aslında söylem, "Uygurlar Türkî bir halktır, ama Türk değildir" anlamında kullanılmaktadır. Bu şekilde bir söylem geliştirmenin eğitim yönelişi açısından Uygurları; Türk Dünyası'ndan ayırmak ve yalnızlaştırmak, ana dillerini konuşma durumu söz konusu olduğunda çağdaş linguistikte bir karşılıkları olmadığını ispatlayabilmek ve Uygur lisanının antik çağlarda yaşamış olsa da artık eskimiş ve köhnemiş bir dil olduğu savını kuvvetlendirmek gibi maksatlara hizmet ettiği söylenebilir. Bu bağlamda eğitim yönelişinin yöntemlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Azınlık dilleri ile eğitim yapma hakkı vermek; ancak okullarda sınıfları Çince ve diğer diller şeklinde ayırarak SUÖB'de Uygur Türkçesi'ni fiilen ikincil dil statüsüne sokmak,²⁹
- Uygur dilinin grameriyle oynamak ve bu dile ödünç kelime vermek,³⁰
- Uygur Türkçesi ile yazılmış eserlerin basımını ve yayımını

²⁹ Karaca, a.g.m.

³⁰ Bewicke, A. E. (2009). Silencing the Silk Road: China's Language Policy in the Xinjiang Uyghur Autonomous Region. *San Diego International Law Journal* (11), ss. 135 – 169.

kasıtlı olarak engellemek ya da sınırlamak,³¹

• Okullarda ve günlük yaşamın her kesiminde Çince'yi özendirip, halkı Uygur Türkçesi'nden soğutmak.³²

İkili Mücadelenin Silahsız Bölümü

Silahsız ve barışçıl mücadele; ateşli ya da el yapımı silahlar, bombalamalar, kır ve şehir gerillası yöntemleri gibi şiddet içeren metotlardan ziyade, toplumu yönlendirmeye ve hakim otoriteyi kamuoyu gücü ile pes ettirmeye dayanan, oldukça etkili ve ekonomik bir metottur. Şiddet dışı mücadelenin önde gelen teorisyenlerinden Sharp'a göre "şiddet dışı mücadele, silahlı mücadeleden çok daha karışık ve çok daha seçenekli bir mücadele yöntemidir."³³ Şiddet dışı mücadele, toplum ve toplumsal kuruluşlar tarafından uygulanan psikolojik, sosyal, ekonomik ve siyasî silahlar kullanır. Bu silahlar; protestolar, grevler, işbiriksizlikler, boykotlar, hoşnutsuzluklar ve toplum gücü gibi değişik adlarla bilinirler.

Şiddet dışı mücadelede yapılan en yaygın hata, yöntemlerden sadece bir ya da ikisini kullanmaktır. Genellikle en çok kullanılan yöntemler, grevler ve protesto gösterileridir. Halbuki şiddet dışı mücadelenin yüzlerce yöntemi vardır. Sharp, çalışmasında 198 değişik şiddet dışı mücadele yöntemi belirlemiştir.³⁴ Şiddet dışı mücadelenin bu 198 yöntemi Tablo-1'de sunulmuştur. Sharp'a göre, bu yöntemlerin uygun safhada, uygun oranda ve uygun çeşitlilikte kullanımını öngören bir stratejinin başarıya ulaşması kuvvetle muhtemeldir.

³¹ Bovingdon, a.g.m., s. 246.

³² Karaca, a.g.m.

³³ Sharp, G. (2010, s. 30). *From Dictatorship To Democracy: A Conceptual Framework for Liberation*. (4th Edition). East Boston, MA, USA: The Albert Einstein Institution.

³⁴ Sharp, a.g.e., ss. 79-86.

Tablo – 1. Şiddet dışı Mücadelenin 198 Yöntemi

Silahsız Protesto ve İkna Yöntemleri		68	Sığınma	131	Atanmış görevlileri kabul etmeme Var olan örgütü feshetmeyi reddetme
Resmi Açıklamalar		69	Ortaklaşa kaybolma	132	
1	Halk demeçleri	70	Protesto göçleri (Hicret)	Vatandaşların İtaat Alternatifleri	
2	Muhalefet ya da destek mektupları	Ekonomik İşbiriksizlik Yöntemleri		133	İsteksiz ve yavaş itaat
3	Kurum ve kuruluşların bildirimleri	(1) Ekonomik Boykotlar		134	Asıl yöneticinin yokluğunda itaatsizlik
4	İmzalı toplumsal bildirimler	Tüketici Eylemleri		135	Popüler itaatsizlik
5	Suçlama ve niyet açıklamaları	71	Tüketici boykotları	136	Maskelenmiş itaatsizlik
6	Grup veya topluluk dilekçeleri	72	Boykotlu ürünlerin tüketilmemesi	137	Bir toplantının dağıtılmasının reddi
Daha Geniş Kitlelerle İletişim		73	Tasarruf politikası	138	Oturarak engelleme eylemi
7	Sloganlar, karikatürler, semboller	74	Kira stopajları	139	Zorunlu hizmet ve sürgünlerde işbiriksizlik
8	Pankart, poster ve görerek haberleşme	75	Kira ödememe	140	Gizlenme, kaçma veya yanlış kimlik verme
9	Broşürler, kitapçıklar ve kitaplar	76	Ulusal tüketici boykotları	141	“Uygunsuz” kanunlara karşı sivil itaatsizlik
10	Gazete ve dergiler	77	Uluslararası tüketici boykotları	Hükümet Personelinin Eylemleri	

11	Kayıtlar, radyo ve televizyon	İşçi ve Üretici Eylemleri		142	Devlet yardımlarını iletmede seçicilik
12	Havaya ve karaya yazı yazma	78	İşçi boykotu	143	Komuta ve haberleşme kanalını kesme
Grup Temsilleri		79	Üretici boykotu	144	Oyalama ve engelleme
13	Temsilci heyetleri	Aracı Eylemleri		145	Genel yönetimde işbiriksizlik
14	Temsili ödülleri	80	Tedarikçi ve dağıtıcı boykotu	146	Adli konularda işbiriksizlik
15	Grup lobi faaliyetleri	Malik ve Yönetici Boykotları		147	Kasıtlı verimsizlik ve işbirliğinde seçici olma
16	Gözcülük	81	Tüccar boykotu	148	İsyan
17	Temsili seçimler	82	Malı Kiralamama veya satmama	Devletin İç Eylemleri	
Sembolik halk eylemleri		83	Lokavt	149	Yarı hukuki bahane ve gecikme
18	Bayrak ve sembolik renkler taşıma	84	Endüstriyel yardımı kesme	150	Anayasal kurumlarla işbiriksizlik
19	Sembollerini giyme	85	Genel tüccar grevi	Devletin Uluslararası Eylemleri	
20	Dua ve ibadetler	Finansal Kaynak Sahiplerinin Eylemleri		151	Diplomatik vb. temsilcilerin değiştirilmesi
21	Sembolik nesnelere dağıtmak	86	Banka depozitlerinin çekilmesi	152	Diplomatik faaliyetleri erteleme veya iptal
22	Soyunma protestoları	87	Ücretleri, hakları ve vergileri ödememe	153	Diplomatik tanınmanın esirgenmesi
23	Kendi mallarına zarar verme	88	Borç ve yükümlülük ödenmesinin reddi	154	Diplomatik ilişkilerin zorlaştırılması
24	Sembolik ışıklar	89	Fon ve kredi vermenin zorlaştırılması	155	Uluslararası organizasyonlardan çekilme
25	Portre sergileri	90	Maliye denetimini reddetme	156	Uluslararası organlarda üyeliği reddetme

26	Protesto ressamlığı	91	Hükümet ödemelerinin reddi	157	Uluslararası organizasyonlardan çıkarma
27	Yeni işaretler ve isimler	Hükümet Eylemleri		Silahsız Müdahale Yöntemleri	
28	Sembolik sesler	92	İç piyasa ambargosu	Psikolojik Müdahale	
29	Sembolik geri istemeler	93	Tüccarları kara listeye alma	158	Görevlilere teşhircilik
30	Kaba davranışlar	94	Uluslararası satıcı ambargoları	159	Oruç
Kişilere Yönelik Baskılar		95	Uluslararası alıcı ambargoları	(a) Ahlaki baskı orucu	
31	Görevlilere dadanma	96	Uluslararası ticaret ambargoları	(b) Açlık grevi	
32	Görevlilere sataşma	(2) Grev		(c) Satyagarik oruç (Gandi orucu)	
33	Arkadaşlık etme	Sembolik Grevler		160	Karşı savunma
34	Nöbet tutma	97	Protesto grevi	161	Şiddet dışı taciz
Drama ve Müzik		98	Yıldırım grev	Fiziki Müdahale	
35	Komik skeç ve şakalar	Tarımsal Grevler		162	Oturma eylemi
36	Oyun ve müzik performansları	99	Çiftçi grevi	163	Ayakta durma eylemi
37	Şarkılar	100	Tarım işçileri grevi	164	Binme eylemi
Törenler		Özel Grupların Grevleri		165	Saldırma eylemi
38	Yürüyüşler	101	Faal emeğin reddi	166	Kalabalıklaşma eylemi
39	Geçit törenleri	102	Mahkum grevi	167	Dua eylemi
40	Dinî törenler	103	Zanaatkar grevi	168	Şiddet dışı baskınlar
41	Sembolik hac ziyaretleri	104	Profesyonel grev	169	Şiddet dışı hava akınları
42	Motorlu yürüyüş törenleri	Tipik Endüstriyel Grevler		170	Şiddet dışı istila
Anma Törenleri		105	Şirket grevleri	171	Şiddet dışı bağırma
43	Siyasi Yas	106	Endüstri grevleri	172	Şiddet dışı engelleme
44	Temsili cenaze törenleri	107	Ortak grevler	173	Şiddet dışı işgal

45	Gürültülü cenaze törenleri	Sınırlandırılmış Grevler		Sosyal Müdahale	
46	Gömü alanlarına saygı	108	Ayrıntılı grevler	174	Yeni sosyal örnekler belirleme
Halk toplantıları		109	Tampon grevler	175	Olanakları aşırı zorlama
47	Protesto ya da destek toplantıları	110	İş yavaşlatma eylemleri	176	Geciktirme eylemi
48	Protesto mitingleri	111	Gereğinden fazlasını yapmama	177	Konuşma eylemi
49	Maskelenmiş protesto mitingleri	112	Sağlık raporu alma	178	Gerilla tiyatrosu
50	Münazaralar	113	Toplu istifa	179	Alternatif sosyal kurumlar
Çekilme ve Feragat		114	Sınırlı grev	180	Alternatif iletişim sistemi
51	Grevler	115	Seçilmiş grev	Ekonomik Müdahale	
52	Sessizlik eylemleri	Çoklu Endüstri Grevleri		181	Karşı grev
53	Şöhretten feragat	116	Genelleştirilmiş grev	182	İşyeri terk etmeme
54	Sırtını dönme eylemi	117	Genel grev	183	Şiddet dışı arazi gaspı
Sosyal İşbirliksizlik Yöntemleri		Grev Birleşimleri ve Ekonomik Kapatmalar		184	Ablukalara karşı koyma
Kişileri Dışlama		118	Kepenik kapatma	185	Siyasi motivli kalpazanlık
55	Sosyal Boykot	119	Ekonomik kapatma	186	Önleyici satın alma
56	Seçilmiş Sosyal Boykot	Siyasi İşbirliksizlik Yöntemleri		187	Değerli malların gaspı
57	Savaş karşıtı eylemsizlik	Otoritenin Reddi		188	Aşırı ucuzlatma
58	Aforoz / Toplum dışılama	120	Sadakatın kesilmesi veya esirgenmesi	189	Seçici himaye
59	Yasaklama	121	Halk desteğinin reddi	190	Alternatif pazarlar
Sosyal Faaliyet ve Kuruml. İşbirliksizlik		122	Direnışı destekleyen yazılar ve konuşmalar	191	Alternatif ulaştırma sistemleri

60	Sosyal ve sportif faaliyetl. askıya alma	Vatandaşların Hükümetle İşbirliksizliği		192	Alternatif ekonomik kuruluşlar
61	Sosyal faaliyetleri boykot	123	Yasama organlarını boykot	Siyasi Müdahale	
62	Öğrenci grevleri	124	Seçimleri boykot	193	İdareye aşırı iş yükü verme
63	Sosyal itaatsizlik	125	Hükümet istihdamını ve verilen işi boykot	194	Gizli ajanların kimliklerini ifşa
64	Sosyal kuruluşlardan çekilme	126	Devlet dairelerini boykot	195	Tutukluluk araştırmaları
Sosyal Sistemden Çekilme		127	Devletin eğitim kurumlarından çekilme	196	"Yansız" kanunlara karşı sivil itaatsizlik
65	Evden çıkmama eylemi	128	Devlet destekli kuruluşlardan çekilme	197	İşbirliği yapmadan çalışma
66	Toplu personel işbirliksizlikleri	129	Yürütme organlarından desteği çekme	198	İkili egemenlik ve paralel hükümet
67	İşçilerin kaçması	130	İmza ve parafları geri çekme		

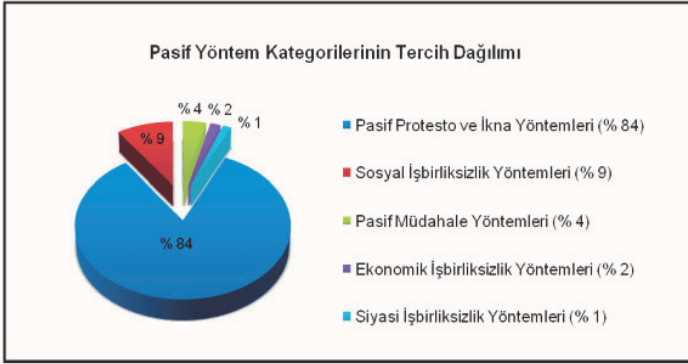
DTBH'nin 198 Şiddet dışı Mücadele Yöntemi'ne göre analizinde; Associated Press, Agence France Presse, Itartass, Xinhua, Dünya Uygur Kurultayı, Voice of America, BBC, CNN, Deutsche Welle, Milliyet Gazetesi ve Anadolu Ajansı'nın 1990 – 2011 yılları arasındaki haber arşivlerinden yararlanılmıştır.³⁵ Bahse konu 11

³⁵ <http://www.aparchive.com>, <http://www.aa.com.tr>, <http://www.uyghurcongress.org>, <http://www.chinaview.cn/>, <http://www.itar-tass.com/en/>, <http://mediawatch.afp.com>, <http://www.voanews.com/english>, <http://www.bbc.co.uk/search/xinjiang>, <http://edition.cnn.com/search/?query=uyghur&intl=true&sortBy=date>, http://www.dw-world.de/DWelle_WSSearch/dynamic/globalsearch, <http://www.seam.com>, <http://www.milliyet.com.tr/Arsiv>.

kaynakta, Sincan Uygur Özerk Bölgesi ile ilgili 2654 habere ulaşılmış ve bu haberlerin içerik çözümlenmeleri sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Farklı anahtar kelimelerle ulaşılan benzer haberler ve farklı kaynaklarda geçen aynı haberler elenmiş; böylece toplam olay sayısı 1153'e düşmüştür. Araştırma konusuyla ilgisi olmayan 276 haberin elenmesiyle şiddet dışı mücadele ve ayaklanma kapsamına giren olay sayısı 877'ye inmiştir. Bunlardan 532'si şiddet dışı mücadeleyken 345'i ise ayaklanma kapsamındaki olaylardır. Buna göre şiddet dışı mücadele yöntemlerinin dağılımı Grafik-1'de gösterildiği gibidir.

Grafik – 1. Tercih Edilen Şiddet dışı Yöntemler

- Kullanılan şiddet dışı yöntemler içinde 100'den fazla tekrar edenler, tercih edilmede anlamlı miktar olarak değerlendirilmiştir. Buna göre Tablo-2'de sıralananların en çok tercih edilen şiddet dışı yöntemler oldukları ortaya çıkmaktadır.

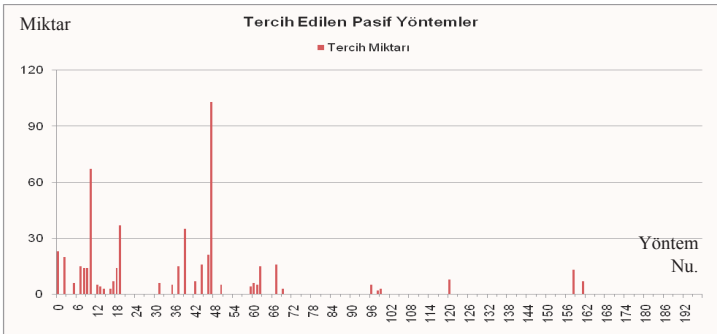
Tablo – 2, Doğu Türkistan'ın; davasının dünyaya duyurulmasında etkin bir çaba sarf ettiğini göstermektedir. Öte yandan ekonomik ve siyasi yöntemlerden hiçbirininin bu tabloya girememiş olması da davanın zayıf tarafları olarak değerlendirilebilir.

Tablo – 2. En çok Tercih Edilen Şiddet dışı Mücadele Yöntemleri

Sıra Nu.	Yöntem Nu.	Yöntem	Tekrarlanma Sayısı
1	48	Protesto mitingleri	103
2	11	Kayıtlar, radyo ve tv	67
3	20	Dua ve ibadet etme	37
4	40	Dinî törenler	35
5	1	Halk demeçleri	23
6	3	Protesto/destek toplantıları	21
7	47	Kurum ve kuruluşların bildirimleri	20

• Yine yapılan çalışmada 198 şiddet dışı mücadele yönteminden 36 tanesinin en az bir kez denendiği, 162 yöntemin ise hiç denmediği görülmüştür. Aynı değerlendirme, şiddet dışı mücadele yöntemlerinin sınıflandırıldığı beş ana şiddet dışı yöntem kategorisi (Tablo-1'deki dolgulu hücreler) için de yapılmış ve elde edilen sonuçlar Grafik-2'de sunulmuştur.

Grafik – 2. Şiddet dışı Yöntem Kategorilerinin Tercih Dağılımı

Grafik – 2’de görüldüğü üzere, en çok tercih edilen yöntemler şiddet dışı protesto ve ikna yöntemleridir. Bu yöntemler belirgin bir şekilde ülke dışındaki Uygurlar tarafından da kullanılmaktadır. Özellikle Dünya Uygur Kurultayı veya Sürgündeki Doğu Türkistan Cumhuriyeti Hükümeti gibi kuruluşların, ABD parlamentosu gibi önemli oluşumların desteğiyle faaliyet gösteriyor olmaları, bu yöntemin etkin olarak kullanıldığının bir kanıtıdır. Ekonomik ve siyasi işbirliğini dışlayan yöntemleri ise en az tercih edilen yöntemler olmakla beraber bu kategorilerin altında yer alan tercih edilmiş metotlar tek tek ele alındığında, nitel analiz için veri kabul edilmeyecek kadar az sayıdadırlar. Ekonomik ve siyasi işbirliğini dışlayan yöntemlerinin az tercih edilmesi, Uygurların ekonomik ve siyasi yaptırım güçlerinin olmadığını da bir göstergesidir. Örneğin, bir Uygur’un ekonomik işbirliği yapmamak adına silahı olan “grevi” kullanabilmesi için, öncelikle çalışmakta olduğu bir işyerinin olması gerekir. Üstelik bu eylemin gerçekten grev sayılabilmesi için, Uygurların o işyerinin üretim kapasitesini etkileyebilecek sayıda olmaları lazımdır. Keza siyasi işbirliksizlik yöntemlerini kullanabilmek için de Uygurlar’ın siyasî hayata aktif olarak dahil edilmeleri ve devlet kurumlarında etkin bir şekilde çalışıyor olmaları gerekmektedir.

İkili Mücadelenin Silahlı Bölümü: Ayaklanma

Ayaklanma; mevcut iktidarı, yıkıcı metotlar ve silahlı çatışma kullanarak devirmeyi hedefleyen organize bir harekettir. Ayaklanmaya karşı koymanın teorisyenlerinden Galula ayaklanmayı şöyle tanımlamaktadır: “Ayaklanma; metodik hareket eden, mevcut düzeni yıkmaya nihai amacına ulaşmada orta düzeydeki spesifik hedefleri ele geçirebilmek için adım adım ilerleyen, uzun süreye yayılmış bir

mücadeledir.”³⁶ Çağdaş ayaklanmaya karşı koyma teorisyenlerinden Kilcullen’a göre ise “kanserler gibi ayaklanmalar da, binlerce şekilde ortaya çıkarlar ve onlara karşı uygulanan düzinelerce teknik vardır; ayaklanmalar yüzlerce değişik toplumun içinde vuku bulurlar ve onlarla en iyi nasıl mücadele edileceğine dair pek çok düşünce ekolü vardır. Ne var ki ayaklanma için her derde deva bir ilaç – bir gümüş kurşun olduğu düşüncesi, evrensel bir kanser küreü olduğu düşüncesi kadar gerçek dışıdır.”³⁷

Galula, ayaklanmada iki ana stratejik model olduğunu söyler.³⁸ Bunlar: Ortodoks (Komünist) ve Burjuva Milliyetçi (Kısayol) modellerdir. Ortodoks model, düzenli ve uzun zamana yayılmış bir stratejidir.³⁹ Nihaî amacı ise, hedef ülkede rejim değişikliği yapmaktır. Bunu sağlamak için geliştirilecek bir komünist strateji, şu beş aşamayı içermelidir.⁴⁰

Birinci Adım	: Bir parti teşkil edilmesi,
İkinci Adım	: Birleşik cephe tesisi,
Üçüncü Adım	: Gerilla savaşı,
Dördüncü Adım	: Hareketli savaş,
Beşinci Adım	: Mücadelenin bitirilmesi.

³⁶ Galula, D. (1964, s. 4). *Counterinsurgency Warfare, Theory and Practise*. London, U.K.: Frederick A. Praeger Publ.

³⁷ Kilcullen, D. J. (2010, s. 1). *Counterinsurgency*. New York, USA: Oxford University Press.

³⁸ Galula, a.g.e., s. 32.

³⁹ Ayaklanma analizinde kullanılan diğer nitel ve nicel yöntemler bu makalenin kapsamı dışında bırakılmıştır. Analiz, Galula'nın klasik stratejik sınıflandırması ve FM 3-24'te yer alan ayaklanma dinamikleri ile sınırlı tutulmuştur. Öte yandan DTBH içinde yer alan kimi örgütleri El Kaide liderliğindeki küresel ayaklanma ağının kolları arasında sayan akademik çalışmalar da mevcuttur. Bu bağlamda DTBH, ayaklanmalar için kullanılan ağ modelleri ile de analiz edilebilir.

⁴⁰ Galula, a.g.e., s. 33.

Öte yandan kısa yol stratejisi, komünist stratejiden farklı olarak daha kısa süreli ve daha sınırlıdır. Bunun yanında, genellikle mücadelenin bitmesinden sonra birtakım sorunlar ortaya çıkar. Bu stratejiyi izleyenlerin öncelikli hedefleri mücadelenin sonunda derhal bir devrim partisi tesis etmektir. Galula'ya göre kısayol stratejilerinin safhaları şunlardır:⁴¹

- Birinci Adım : K r (Rastgele) Eylemcilik,
İkinci Adım : Seçici Eylemcilik.

Her ne şekilde ortaya çıkarırsa çıksın ya da hangi stratejiyi benimserse benimsesin ayaklanmalar, benzer taktiklerden yararlanırlar ve halk arasında çok hızlı yayılırlar. Tarihin en eski devirlerinden bu yana uygulanan bir yöntem olan ayaklanma kavramı için genel geçer bir çözüm yöntemi yoktur.

FM 3 – 24 ayaklanmaların ortak dinamikler içerdiklerini belirtir. Buna göre bir ayaklanmanın dinamikleri şunlardır:⁴²

1. *Liderlik* (Eğitimi, güçlü, sürekli ve sorumlu bir liderlik; haledin selefi aratmaması),
2. *Hedefler* (Hakim otoritenin yıkılması; stratejik hedefine uygun operatif ve taktik hedeflerin belirlenmiş olması),
3. *İdeoloji* ( rg te halk desteği ve eleman sađlayabilecek ikna edici felsefi dayanak),
4. *evre ve coğrafya* (Kırda ve şehirde hareket yapabilecek teřkil ta sahip olma),
5. *Dış destek ve sığmaklar* (Politik destekten lojistik yardıma, eğitimden sığınmaya kadar geniş bir yelpazede destek elde edebilecek şekilde, ideolojik partnerlere veya h milere sahip olma),

⁴¹ Galula, a.g.e., s. 43.

⁴² Field Manual Nr. 3 – 24 (FM 3 – 24). (2006, s. 1 – 11). *Counterinsurgency*. Washington D.C.: Headquarters Department of Army.

6. *Safhalandırma ve zamanlama* (Doktrine uygun safhaları takip edebilme veya bunları gerçek duruma göre tadil edebilme).

Bu dinamikler, bir ayaklanmanın kuvvetli ve zayıf taraflarını tespit etmede birer ölçüt olarak kullanılabilirler. Araştırmacılar bunların her birini ayrı ayrı inceleme eğilimindeyse de ayaklanmanın doğasını bütünüyle kavrayabilmek için bu dinamiklerin aralarındaki ilişkiyi göz önünde bulundurmamak bir zorunluluktur.

Doğu Türkistan'daki ayaklanma analizi içinde, ÇHC merkezi hükümetinin tavizsiz tutumunun ve hukuk ihlallerinin Uygurları ayaklanmaya ittiği konusunda uluslararası kamuoyunda oluşan müşterek kanaate yer vermekte yarar vardır. Nitekim Patrick; “Uygur halkına yönelik Çin zulmü, bir Uygur ayaklanması yarattı ve El Kaide gibi dış organizasyonlar Uygurları etki altına alabilmek için, Uygur mücadelesine destek sağlama konusunda onları heveslendirdi” diyerek Doğu Türkistan'daki silahlı mücadelenin nedenini açıklamıştır.⁴³

Kilcullen'a göre, SUÖB'de düşük seviyelide olsa, kökten dinci yıkıcı bir ayaklanma faaliyeti vardır.⁴⁴ Bu görüşün aksine ÇHC, DTBH'yi terörist hareketler olarak nitelendirmektedir. ÇHC özellikle, 11 Eylül'den sonra bu iddiasına ABD ve diğer batılı devletlerden kısmî destek de bulmuştur. Sözelimi Amanov Doğu Türkistan İslâm Hareketi (DTİH) ve Doğu Türkistan Bağımsızlık Örgütü'nün (DTBÖ), ABD tarafından Ağustos 2002'de yabancı terörist organizasyonlar listesine alındığını belirtmektedir.⁴⁵ Ancak bu makalenin yazarı tarafından sözkonusu iddia üzerine yapılan araştırma neticesinde, her iki örgütü de kapsayan güncel bir veriye rastlanılmamıştır (U.S. Secretary of State -19.05.2011- 08 Haziran 2011 tarihinde

⁴³ Patrick, a.g.e., s. 4.

⁴⁴ Kilcullen, D. J. (August 2005, s. 603). Countering global insurgency. *Journal of Strategic Studies*. (28/4), pp. 597 – 617.

⁴⁵ Amanov, a.g.e., s. 262.

<http://www.state.gov/s/ct/rls/other/des/123085.htm> adresinden alındı).

Bu çalışmada Doğu Türkistan'daki ayaklanma üzerine iki yönlü bir analiz yapılmıştır. Birinci analiz, hareketin stratejik karakterini ortaya koymak amacıyla Galula'nın stratejik modellerine göre yapılmıştır. İkinci analizde ise, Doğu Türkistan ayaklanmasının gücünü ölçmek amacıyla FM 3 – 24'te yer alan ayaklanma dinamiklerinden yararlanılmıştır. Her iki analizde de daha önce Doğu Türkistan'daki şiddet dışı mücadelenin değerlendirilmesinde kullanılan “gerçekleşmiş olaylardan yararlanma” yöntemi uygulanmıştır. Önceki kısımda belirtilen kaynakların analizi sonucunda, toplam 345 eylemde Tablo-3'te yer alan yöntemlerin kullanıldığı tespit edilmiştir.⁴⁶

Tablo – 3. Kullanılan Ayaklanma Yöntemleri

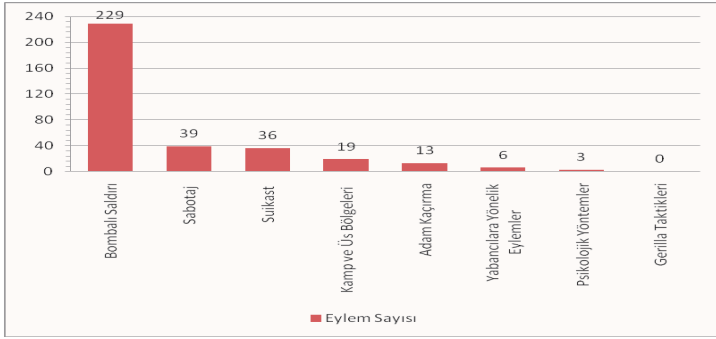
S. Nu.	Yöntem	Eylem Sayısı
1	Bombalı Saldırı	229
2	Sabotaj (KBR-N saldırıları dahil)	39
3	Suikast ve Hükümet Görevlilerine Silahlı Saldırı	36
4	Kamp ve Üs Bölgeler ile Hücre Evi Teşkili	19
5	Adam Kaçırma	13
6	Ülkedeki Yabancılara Yönelik Eylemler ve Yurtdışı Eylemleri	6
7	Psikolojik Yöntemler (Propaganda, Eylem Tehdidi vb.)	3
8	Gerilla Taktikleri (Pusu, Akın vb.)	0

Grafik-3'te görüleceği üzere, bombalı saldırı açık bir farkla en çok tercih edilen yöntemdir. Öte yandan güvenlik güçleriyle sıcak

⁴⁶ Bu analize 1990 – 2001 yılları arasında DTİH'nin gerçekleştirmiş olduğu ve 162 kişinin ölümü, 440 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan 200 eylem de dahildir (Amanov, a.g.e., s. 262).

çatışma anlamına gelen gerilla taktiklerine hiç başvurulmadığı görülmektedir. Gerilla yöntemlerini destekleyen kamp ve üs bölgeleri ile hücre evi tesisi, para toplama, adam kaçırma ve fidye temini gibi yöntemlerin uygulanmakla birlikte az sayıda olmaları; ayaklanmacıların, gerilla savaşını icra edebilecek lojistik ve mali güce erişemediklerini de göstermektedir. Böylelikle bombalı saldırılar gibi temas riski az olan sansasyonel eylemlerin tercih edildiği görülmektedir. İlgili çekici verilerden birisi de bombalı saldırıların hiçbirisinde intihar eylemcisine rastlanılmamış olumasıdır.

Grafik – 3. Ayaklanma Yöntemlerinin Dağılımı

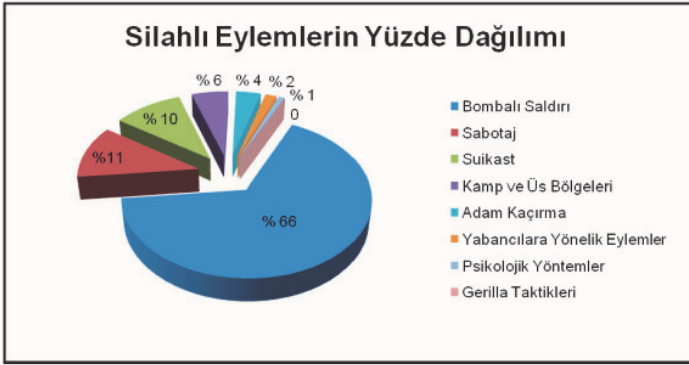

Bombalı saldırılar incelendiğinde, genellikle halka açık yerlerin ve toplu taşıma araçlarının kullanıldığı, dolayısıyla hedef bakımından seçici davranılmadığı görülmektedir. Diğer eylemlerde ise; genellikle devlet daireleri, ayaklanmacıların “putperest” olarak nitelendirdikleri Han nüfusunun fazla olduğu bölgeler ve “işbirlikçi” olarak kabul edilen kişiler hedef alınmaktadır.

DTBH, Galula'nın ortodoks (komünist) stratejisine göre; üçüncü safhaya geçememiş durumdadır. Öte yandan ilk iki safha için bir komuta ve eylem birliği tesis edilemediği söylenebilir. Zira teşkil edilen çok sayıda örgüt vardır ve bunların hepsi birbirine göre eşit düzeyde görünmektedir. Üstelik tüm örgütlerin eylemlerini koordine edecek bir stratejik yönetim organı ve birleşik cephe yoktur.

Hareketin burjuva – milliyetçi (kısa yol) strateji izlediği varsayıldığında ise; bombalama eylemleri açısından kör eylemcilik, diğer yöntemler açısından seçici eylemcilik yaptığı görülmektedir. Ancak Grafik – 4'te de görüleceği üzere, bombalı saldırılar toplam eylemlerin % 66'sını oluşturduğundan; hareketin uluslararası ortamda, özellikle hedeflere yönelik olmayan kör bir strateji takip ettiği söylenebilir.

Grafik – 4. Silahlı Mücadele Yöntemlerinin Yüzde Dağılımı

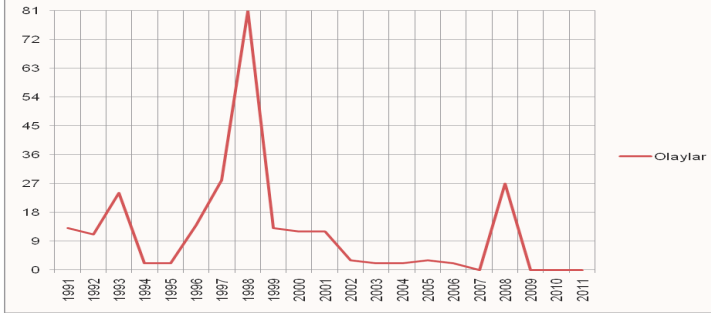
DTBH'nin güç ve etkinliğinin derecesi benzer yöntemlerden yararlanılan bir örgütle kıyaslandığında daha sağlıklı bir şekilde tespit edilebilir. Bu noktada ayaklanma dinamiklerine göre analiz, benzer bir başka ayaklanma hareketiyle kıyaslanarak yapılmış ve Tablo-4'teki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo – 4. DTBH'nin Güç ve Etkinlik Kıyaslama Tablosu

	DTBH	Filistin Mücadelesi
Liderlik	2003'te lider kaybına uğradı. Sürekliliği sağlayamadı. Anarşik bir liderlik ortamı var.	Kayıplarını telafi edebilecek kadrolara sahip. Nispeten hiyerarşik bir ortam var.
Hedefler	Safha ve seviye hedefleri karışık.	Belli ve açık bir stratejik hedef var. Safha hedefleri belirli.
İdeoloji	Ağırlıklı olarak İslâmcı. Cihat ideolojisine dayanıyor; ancak milliyetçi, hatta sosyalist mücadele söylemleri de var.	İslâmcılık ve Arap milliyetçiliği açık bir şekilde ortaya konmuş durumda.
Çevre ve Coğrafya	Yeraltı teşkilatlanması görünümünde. Kıır gerillası, imkanları belirsiz.	Kırda ve şehirde hareket yapabilecek eğitim, silah ve donanıma sahip. Devletleşmiş yapıda.
Dış Destek / Sıgnaklar	Dış destek yok denecek kadar az. Desteği El Kaide'ye bağımlı. Kaynak çeşitliliği yok.	Özellikle İslâm dünyası başta olmak üzere, geniş çaplı bir dış desteğe sahip. Kısmen, ülkeyi elde etmiş durumda.
Safhalandırma ve Zamanlama	Safhalandırma ve zamanlama faktörleri belirsiz. Eylem istikrarı yok ve dağınık.	Safhalandırma açık ve istikrarlı. Mücadele kısmen belli safha hedeflerine ulaşmış durumda.

Kaynaklar: Amanov (a.g.e.); Asena, G. A. (2009). *İpek Yolu – 1: Çin – Doğu Türkistan*. İstanbul, Pan Yayıncılık; Pina, A. D. (June 8, 2005). *Palestinian Facts-ions*. CRS Report For Congress. Received through the CRS web. (<http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS21235.pdf>); Ehrenfeld, R. (2003). *Funding Evil: How Terrorism Is Financed and How to Stop It*. California, LA, USA: Taylor Trade Publishing; (21.05.2011 tarihinde <http://www.albab.com/arab/countries/palestine/orgs1.htm>, <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/uighur.htm>, <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/etip.htm> adreslerinden alınan veriler).

Grafik – 5. Ayaklanma Olaylarının Yoğunluk Görünümü

Grafik-5, 1990 Baren Olayları'ndan bu yana SUÖB'de yaşanan ayaklanma olaylarının yıllara göre dağılımını göstermektedir. Görüldüğü üzere, grafiğin en yüksek noktasına ulaştığı 1998 yılında bile 81 olayın üzerine çıkılmamıştır. Bu tarihten itibaren azalan bir seyir izleyen grafik, sadece 2008'de Pekin Olimpiyatları'na yönelik eylemlerden dolayı bir miktar artış göstermiş ve sonra tekrar azalmıştır. Türkiye'nin sadece Mart 2009 – Haziran 2010 döneminde, Bölücü Terör Örgütü'nün terör eylemlerinden dolayı verdiği 134 şehit⁴⁷ ile DTİH eylemlerinden dolayı 1993–2001 arasındaki 8 yılda ölen toplam 162 insan⁴⁸ kıyaslandığında, hareketin eylem kabiliyetinin düşüklüğü daha net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Kontrol Nosyonu ve Stratejik Yöneliş Analizi

DTBH'nin şiddet dışı ve silahlı mücadelesi ayrıntılı olarak incelendikten sonra, her iki mücadele türünü kapsayan bir stratejik yöneliş analizinin, mücadelenin karakterini görmek açısından uygun olabileceği değerlendirilmektedir. Bir stratejik süreçte, çatışmanın

⁴⁷ 10.06.2011 tarihinde <http://gundem.milliyet.com.tr/26-yilin-kanli-bilancosu/guncel/gundemdetay/24.06.2010/1254711/default.htm> adresinden alındı.

⁴⁸ 10.06.2011 tarihinde <http://www.msnbc.msn.com/id/4686228/> adresinden alındı.

tüm aşamalarının stratejik hat olarak tanımlanan bir beyin takımı tarafından kontrol edilmesi esastır.⁴⁹ Bir stratejik amaç belirlenmesi, bu amaca uygun hedeflerin tespiti, hedeflere uygun vasıtaların seçimi ve bu vasıtalara ilişkin stratejik ve taktik yönelişlerin uygulanması bir beyin işidir; daha teknik bir deyimle stratejik hat teşkil eden üstün yönetici faktörle ilgilidir. İşte bu soyut kavram “kontrol nosyonu”dur. Okman eldeki kuvvet, imkan ve kabiliyetlerin, en geniş kapsama sahip olacak şekilde hedefe yöneltilmesi sürecini “stratejik yöneliş” olarak nitelendirmektedir.⁵⁰ Burada kuvvetin hedefi tamamen kapatacak şekilde yöneltilmesi büyük önem arz etmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, DTBH'nin varsayılan/farzî stratejik yönelişi, kontrol nosyonu kapsamında analiz edilmeye çalışılacaktır.

a. Hedef: Stratejik hedef alanının genişliği, diğer bir deyişle “yöneliş limitleri”, derinlikte gerçekleşmesi beklenen durumların bir bileşkesidir. Okman, bunu “belirli bir anda kuvvete başvururken, bu kuvvet kullanımının boyutları (şiddet ve kapsamı) ve sürdürülecek hareketin şeklinin nasıl olacağına, ileride beklenen durumları düşünülerek karar verilmelidir” şeklinde açıklar.⁵¹ Öyleyse stratejik yöneliş, derinlikteki hedefleri en iyi şekilde elde etmesi gereken bir harektir. DTBH incelendiğinde, hedefler stratejik nosyona uygun olarak şu şekilde tespit edilmektedirler:

(1) **Derinlikteki Hedef:** Stratejinin uygulanması sonucunda meydana gelmesi beklenen durum DTBH'nin derinlikteki hedefidir. Bu bağlamda “Doğu Türkistan'ın egemen ve müreffeh bir devlet olarak bağımsızlığını geri kazanması ve milletler ailesi içindeki ye-

⁴⁹ Okman, C. (1995, s. 31). *Askerî Strateji Ders Notları*. İstanbul, Deniz Harp Okulu Matbaası.

⁵⁰ Okman, a.g.e., s. 31.

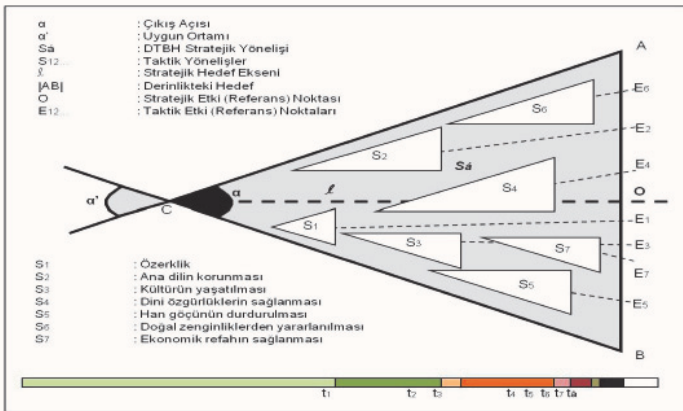
⁵¹ Okman, a.g.e., s. 37.

rini alması” bu mücadelenin varsayılan derinlikteki hedefi olabilir.

(2) **Taktik Hedefler (Safha Hedefleri):** Bu hedefler ise, stratejik yöneliş içindeki her bir taktik yönelişin, uygun safhada ve uygun ortamda yapılması beklenen değişiklikleridir. Aslında her bir taktik yönelişin kendine has (ayrık) bir hedefi vardır. Taktik yönelişlerin neticelenme zamanları birbirinden farklı olabilir. Bu nedenle de her taktik hedef, aynı zamanda derinlikteki hedefe ulaşmada birer safha hedefidir. DTBH için varsayılan safha hedefleri şunlar olabilir:

- (a) Özerkliğin tam anlamıyla işler hale getirilmesi,
- (b) Kültürel hakların geri kazanılması (ana dilde eğitim, gelenek ve göreneklerin yasaksız olarak yaşatılması vb.),
- (c) Dinî özgürlüklerin önündeki kısıtlamaların kaldırılması,
- (ç) Sistematik Hanlı göçünün ve Uygurlara yönelik doğum kontrolünün kaldırılması,
- (d) Bölgenin doğal zenginliklerinin bölge halkına bırakılması, ekonomik refahın sağlanması.

Grafik-6. Kontrol Nosyonu ve Stratejik Yöneliş Bağlamında DTBH

DTBH'nin varsayılan hedefleriyle arasındaki bağlantıyı teşkil eden Varsayılan Doğu Türkistan Ayaklanma Stratejisi (VDAS) ve Doğu Türkistan Şiddet Dışı Mücadele Stratejisi (VDŞS), stratejik yöneliş bağlamında Grafik-6'daki gibi şekillendirilmiştir. DTBH'nin muhtemel stratejik kararı, hedefleri ve yönelişi ile ilgili tespitler; belgesel taramalar, içerik çözümlemeleri ve söylem analizleri neticesinde yazar tarafından yapılmış özgün ve kişisel çıkarımlar olup gelecekte yapılabilecek daha ayrıntılı çözümlemelere temel teşkil edebilir.

Grafik-6'da Stratejik ve Taktik Yönelişler "S" ile kodlanmışlardır. DTBH'nin karar alıcıları tarafından şekillendirilmiş olan muhtemel stratejik karar, *C* noktasından itibaren stratejik yönelişe dönüşmektedir. Öyleyse *C*, karar anını temsil eder. VDAS ve VDŞS'yi temsil eden *S_a* stratejik yönelişi, α çıkış açısıyla şekillendirilmiştir. Çıkış açısı, karar anından önce oluşturulan uluslararası ortamı temsil etmektedir. Uluslararası ortam Grafik - 6'da α' ters açısıyla gösterilmiştir. *l* ile sembolize edilen stratejik hedef eksenini $|AB|$, derinlikteki hedef bölgesini *O* noktasında kesmektedir. Bu bağlamda *O* noktası, hedefin etki (referans) noktasıdır. VDAS ve VDŞS için bu etki noktası, "bağımsız ve egemen bir devlet olmak" olarak adlandırılabilir. Taktik yönelişlerin her birisi, kendi içinde benzer etki noktalarını kullanarak taktik hedefine ulaşacağından bütün bu taktik yönelişlerin izdüşümleri, derinlikteki hedefi tesis ederler. Kısacası, DTBH stratejik yönelişinin derinlikteki hedef bölgesi; tam anlamıyla özerklik, ana dilin korunması, kültürün yaşatılması, dinî özgürlüklerin sağlanması, Hanlı göçünün durdurulması, doğal zenginliklerden yararlanılması ve ekonomik refahın sağlanması ile şekillenecektir. Diğer bir deyişle bu taktik yönelişlerin izdüşümleri, hedefi tam olarak kapsamalıdır.

b. Stratejik Karar Bölümleri:

(1) **Zaman:** VDAS ve VDŞS açısından zaman faktörü iki boyutta değerlendirilebilir. Birincisi “stratejik zamanlama boyutu”, ikincisi ise “süreklilik boyutu”dur. VDAS ve VDŞS’nin stratejik zamanlamasının, tarihsel perspektifte incelendiğinde ortaya çıkan konjonktürel fırsatlardan istifade edilebilmesi açısından uygun olduğu görülmekle birlikte, süreklilik açısından yetersiz kaldığı söylenilebilir. Nitekim aşağıda birkaç örneği verilen çoğu halk hareketi, doğru zamanda başlatılmış; ancak süreklilik sağlanamamıştır:

(a) **1931 Kumul ve 1932 Turfan Ayaklanmaları:** 1931’de Hui (Müslüman Çinli) Ma Askerî Hizibi’nin Sovyetler Birliği ile iş birliği yapan Sincan Eyalet Valisi ile sürtüşmeye girmesi, Kumul ve Turfan Ayaklanmalar’ı için uygun bir ortam (bir çıkış açısı) oluşturmuş, doğru stratejik zamanlamayla arzulanan hedef elde edilebilmiş, 1932’de Doğu Türkistan İslâm Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak bu devletin ömrü bir yıl sürmüştür.

(b) **1944 Gulca - İli Ayaklanmaları:** İkinci Dünya Savaşı’nın son döneminde Pasifik sahillerindeki Japon işgalleriyle uğraşan Kuomintang yönetiminin görece zafiyeti, uygun bir ayaklanma ortamı oluşturmuştur. Bu stratejik zamanlama başarısı, 1944’te Doğu Türkistan Cumhuriyeti’nin kurulmasını sağlamıştır. Fakat bu devlet beş yıl yaşayabilmiştir.

(c) **1990 Baren Ayaklanması:** Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle komşu Orta Asya Devletleri’nin bağımsızlıklarına kavuşmaları, sosyo-ekonomik haklar elde edilmesi ve geliştirilmesi konusunda uygun bir konjonktür oluşturmuştur. Baren’de cami yapımı talepleri reddedilen Uygurlar, 5 Nisan 1990’da protesto mitingi düzenlemişler; ancak protestocular, Çin güvenlik güçlerinin sert müdahalesiyle karşılaşmıştır. Bunun üzerine olaylar ayaklanmaya dönüşmüştür.

Baren Ayaklanması stratejik zamanlama açısından uygun olmasına rağmen, kuvvet faktörü dikkate alınmadığı için arzulanan hedefe ulaşamamıştır.

(2) **Mekan (Hacim):** Stratejinin kapladığı yer olarak değerlendirildiğinde mekan faktörünün iki bileşeninden bahsedilebilir. Birinci bileşen, stratejinin fizikî bölgesidir. İkinci bileşen ise, stratejinin büyüklüğüdür. Mekanın genişletilmesi, davanın uluslararası kamuoyuna duyurulmasına ve dış desteğin sağlanmasına yol açarken; mekanın daraltılması, kuvvet teksifinin sağlanmasını, etkiye tepki gösterilmesini, hakim otoritenin yıldırlmasını ve yanlışların açığa çıkarılmasını sağlar. Nitekim DTBH incelendiğinde benzer bir eğilim göze çarpmaktadır. Protesto gösterileri, bildiriler, konferans ve toplantılar ile sürgündeki Doğu Türkistan Hükümeti, Dünya Uygur Kurultayı gibi örgütler, ÇHC dışında faaliyet göstermektedirler. Silahlı direniş ve ayaklanma faaliyetlerinin ise büyük oranda SUÖB ile sınırlı kaldığı söylenebilir. Eylemde bu şekilde bir ağırlık merkezi oluşturmak, mücadelenin odak noktasından uzaklaşmadığını göstermesi ve sorunun kaynağını işaret etmesi açısından anlamlıdır.

(3) **Kuvvet (Kütle):** VDAS ve VDŞS; kuvvet yapılanmasını değiştirmiş, bu anlamda vasıtalarını çeşitlendirmiştir. Kuvvet, yani stratejik yönelişin vasıtası, “salt şiddet” yerine “şiddet dışı mücadele” ve “silahlı propaganda” olarak değiştirilmiştir. Dolayısıyla şiddet dışı mücadelenin yanında silahlı mücadelenin varlığı, kütle- nin aslî unsuru konusunda tereddüte neden olabilir. Bu da stratejik yönelişte ikilik sorununa ve davanın meşruiyetinin algılanmasında bulanıklığa yol açabilir. Kuvvet yapısının zayıflığı veya fazlalığı, konsantrik veya merkezkaç yönelişlere neden olabilir ki bu noktada manevra değerlendirmesi devreye girmektedir.

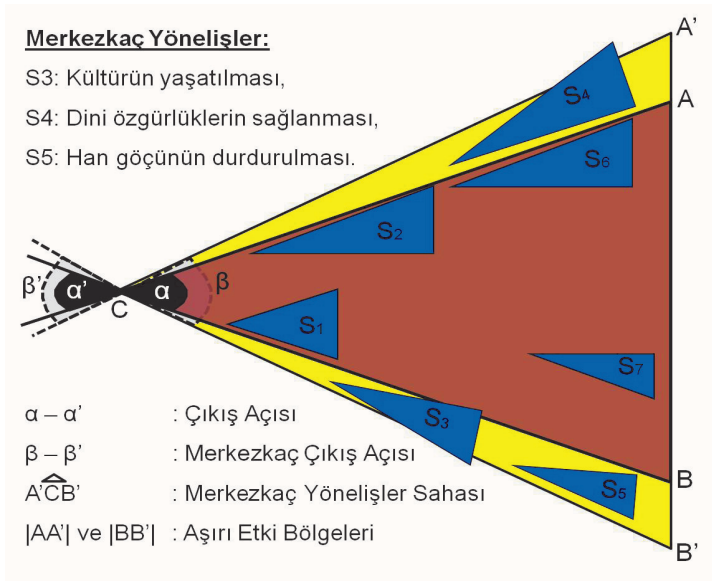
c. Manevra:

VDAS ve VDŞS açısından manevra, bir kütle olarak şiddet dışı mücadele ve silahlı mücadelenin etkin kullanımınıdır. DTBH için manevra faktörü açısından iki ana tehlike sahası olduğu değerlendirilmektedir:

(1) **Merkezkaç Yönelişler:** Kuvvet – Zaman – Mekan dengesinin bozulmasıyla aşağıdaki taktik yönelişlerin merkezkaç etkiler doğurabileceği değerlendirilmektedir. Bu ise; çıkış açısının genişlemesi, diğer bir deyişle hedef bölgenin dışına çıkılması anlamına gelir. Hedefte aşırı etkiye neden olabilecek merkezkaç yönelişler şunlar olabilir (Grafik – 7):

- (a) Kültürün yaşatılması,
- (b) Dinî özgürlüklerin sağlanması,
- (c) Han göçünün durdurulması.

Grafik – 7. Merkezkaç Yönelişler

Grafik – 7'de görüldüğü üzere, ACB ve A'CB' üçgenlerinin yükseklikleri birbirine eşittir. Grafik – 6'dan hatırlanacağı üzere bu stratejik yöneliş üçgenlerinin yükseklikleri stratejik hedef eksenini temsil ederler ve ta' ya eşittirler. Yani bu durumda merkezkaç yöneliş, asıl stratejik yönelişle aynı sürede bitirilmek durumundadır. Bunu sağlayabilmenin yolu ise, çıkış açısını genişletmektir. Çıkış açısının, karar anından önce oluşturulan uluslararası ortamı temsil ettiği daha önce belirtilmişti. Öyleyse, optimum uluslararası ortamın α ve α' olduğu kabul edildiğinde, bu ortamın kuvvet – zaman – mekan olanaklarının aşırı iyimser değerlendirilmesi ya da stratejik süreç içinde elde edilen kısmî başarılarla aldanarak çıkış açısının genişletilmesi hedef bölgeyi de genişletecek, bu da hedef bölgede aşırı etki sahaları oluşturacaktır. Örneğin S3, S4 ve S5 taktik yönelişleri, iyimser bir değerlendirmeye şu şekle dönüştürülmüş olsun:

S3 : Uygur kültürünün bölgedeki Han nüfusuna empoze edilmesi,

S4 : SUÖB'deki tüm etnik grupların İslâmî yaşam koşullarına uymaya mecbur edilmesi,

S5 : Korkutma ve biktırma yoluyla Han göçünün terse çevrilmesi.

Ancak bu genişleyen hedef bölgesini kaplayabilmek için daha fazla kuvvet teksif edilecek, DTBH'nin hacmi (mekanı) genişletilmek zorunda kalınacaktır. Sonuçta; DTBH başlangıçta belirlenen hedeflerden saparak Uygur kültürünün korunması değil, bu kültürün Hanlılara empoze edilmesi; dinî özgürlükler elde edilmesi değil, diğer dinî inançlar üzerinde baskı uygulanması; Han göçünün durdurulması değil, onların SUÖB'den kovulması gibi aşırı yüklerin altına girmiş olacaktır.

(2) **Konsantrik Yönelişler:** Kuvvet– Zaman – Mekan denge-

sinin bozulmasıyla zayıf etkilere neden olacak taktik yönelişler ise şunlar olabilir (Grafik – 8):

- (a) Özerklik,
- (b) Ana dilin korunması,
- (c) Doğal zenginliklerden yararlanılması,
- (ç) Ekonomik refahın sağlanması.

Merkezkaç yönelişlerin aksine, hedefte etki boşlukları oluşturacak konsantrik yönelişler hedef bölgesini daraltır. Uluslararası ortamın kuvvet– zaman–mekan olanaklarının aşırı kötümser değerlendirilmesi ya da stratejik süreç içinde meydana gelen kısmi başarısızlıklara aldanarak çıkış açısının daraltılması, hedef bölgeyi de daraltacak; bu da bölgede etki boşlukları yaratacaktır. Örneğin S1, S2, S6 ve S7 taktik yönelişleri, kötümser bir değerlendirmeye şu şekle dönüştürülmüş olsun:

S1 : Mevcut özerklik koşullarının sürdürülmesine; hatta daraltılmasına izin verilmesi,

S2 : Ana dilde eğitim taleplerinden vazgeçilmesi,

S6 : Doğal kaynakların idaresinin merkezî hükümetin inisiyatifine bırakılması,

S7 : İstihdam ve yatırımlar konusunda merkezî hükümetin politikalarına uyulması.

Bu şekilde daraldığında, asıl hedef bölgesi için teksif edilecek olan kuvvet de azalacak, DTBH'nin hacmi (mekanı) küçülecektir. Sonuçta DTBH, başlangıçta belirlenen hedeflerden saparak özerklik koşullarının iyileştirilmesi yerine merkeze daha bağımlı bir hale gelecek, dilini korumaktansa Çince'ye daha fazla yönelecek, doğal

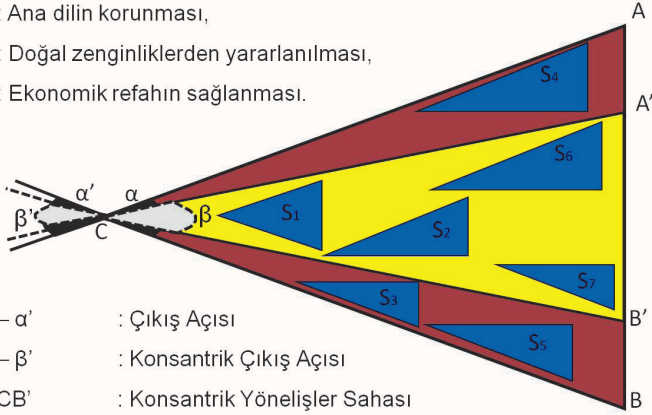
Grafik – 8. Konsantrik Yönelişler

S1: Özerklik,

S2: Ana dilin korunması,

S6: Doğal zenginliklerden yararlanılması,

S7: Ekonomik refahın sağlanması.

$\alpha - \alpha'$: Çıkış Açısı

$\beta - \beta'$: Konsantrik Çıkış Açısı

A'CB' : Konsantrik Yönelişler Sahası

|AA'| ve |BB'| : Etki Boşlukları

kaynakların sağlayacağı ekonomik imkanlardan yararlanamayacak, işsizlik ve yatırım azlığı nedeniyle daha da fakirleşecek ve asimilasyon süreci hızlanacaktır.

Sonuç

DTBH'nin şiddet dışı mücadele ile silahlı mücadeleyi içeren ikili yapısı, birbirinden bağımsız hareket eden iki ayrı ideolojik mücadele olduğu izlenimini yaratmaktadır. Öte yandan gerek şiddet dışı gerekse silahlı mücadele gruplarının ideolojik boyutta ortak noktalarının ortak dini kimlik olduğu görülmektedir. DTBH bir bütün olarak ele alındığında, İslâm ve İslâmî değerler bir tutkal vazifesi görmektedir. Çünkü SUÖB'de yaşayan tek Türk topluluğu Uygurlar değildir. Bunun yanında ÇHC içinden bölgeye yapılan Hanlı göçü, demografik yapıyı Türkler aleyhine değiştirdiğinden SUÖB'de yaşayan tek etnik grup Türkler olarak nitelendirilemez.

Gerek genel istatistikler gerekse bu çalışmada yapılan analizler

göstermektedir ki DTBH aslında defansif bir mücadeledir. 19.yüzyılın sonundan bugüne kadar meydana gelen bütün ayaklanmalar ve diğer çatışmalar, genellikle Çin Merkezi Yönetimi'nin olumsuz olarak değerlendirilen bir uygulamasına tepki olarak yapılmıştır. Bu karakteriyle DTBH, aksiyonel değil, reaksiyoneldir. Öte yandan hem şiddet dışı hem de silahlı mücadele yöntemleri, az sayıdaki bileşenleriyle uygulanmaktadır. 198 şiddet dışı mücadele yönteminden en çok 36'sı kullanılırken silahlı mücadele yöntemlerinden ise neredeyse sadece bombalama eylemlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu ise, hareketin hedeflerini elde etme konusunda yeterli güce sahip olmadığını göstermektedir.

Önerme tersten ifade edilecek olursa; eldeki güce uygun hedefin/hedeflerin seçilmediği söylenebilir. Öyleyse DTBH stratejik yönleğinde, hedef ve kuvvet faktörleri arasında açık bir dengesizlik hali bulunmaktadır. Nitekim pek çok uluslararası analist ve akademisyen, DTBH unsurlarını “günah keçisi terörist (scapegoat terrorist)” ya da “kuşkulu tehdit (dubious threat)” olarak değerlendirmektedir.⁵² Diğer bir deyişle Uygur davası; yoğunluğu düşük, uluslararası kamuoyu desteği az ve merkezî otoritenin içerideki kuvvetine kıyasla etkinliği sınırlı bir halk hareketi olarak algılanmaktadır.

Öte yandan Dünya Uygur Kurultayı veya Sürgündeki Doğu Türkistan Cumhuriyeti Hükümeti'nin başını çektiği şiddet dışı mücadele gruplarının, silahlı mücadele gruplarına oranla uluslararası ka-

⁵² “Günah Keçisi” (scapegoat) tanımlamasını yapan akademisyenlerin sosyal psikolojideki *Günah Keçisi Teorisi*'ne (scapegoat theory) gönderme yaptıkları değerlendirilmektedir. *Günah Keçisi Teorisi*'ni ortaya atan René Girard'a göre kişiler, mensubu oldukları grubun taraflarına ya da kendilerinden daha güçlü olan korku kaynaklarına gösteremedikleri saldırganlığı, nispeten zayıf bir dış gruba ya da kişiye yöneltirler [Girard, R. (1979). *Mimesis and Violence: Perspectives in Cultural Criticism*. *Berkshire Review* (14), ss. 9 – 19].

muoyu üzerinde daha etkili olduklarını vurgulamakta yarar vardır. Doğu Türkistan'ın bağımsızlığı için çalışan tüm grupların ortak bir liderlik bünyesinde toplanmalarının, hareketi terörle ilişkilendirilmekten kurtaracağı ve varsayılan stratejiyi konsantrik ya da merkezkaç ynelişlerden uzaklaştıracağı değerlendirilmektedir.